

Puszczańskie perełki

Puszcza Białowieska dzięki zachowaniu elementów zbliżonych do lasu naturalnego stanowi wyjątkową w skali Europy ostoję różnorodności biologicznej. Choć motyle dzienne zasadniczo związane są z siedliskami otwartymi, to w Puszczy Białowieskiej spotykamy się z dużą ich różnorodnością gatunkową. Spośród stwierdzonych tu 109 gatunków motyli dziennych, większość związana jest z ekstensywnie użytkowanymi łąkami rozsianymi na obrzeżach lasów lub z otwartymi łączkami w pobliżu wiosek. Puszcza jest bardzo ważnym siedliskiem niektórych motyli typowo leśnych, które mają tu swoje najsilniejsze stanowiska w skali Polski.

Jednym z celów projektu „Partnerstwo w ochronie reliktowych gatunków Puszczy Białowieskiej narzędziem wdrażania Dyrektywy Ptasiej i Siedliskowej”, realizowanego przez Oddział Podlaski Pracowni na rzecz Wszystkich Istot, była inwentaryzacja gatunków motyli dziennych, zamieszczonych w II i IV załączniku Dyrektywy Siedliskowej. Poszukiwania prowadziliśmy na terenie Puszczy Białowieskiej (objętej Naturą 2000) poza obszarem parku narodowego. Prace koordynował dr Bogdan Jaroszewicz, a udział w nich brali dr Marcin Sielezniew, Krzysztof Deoniziak i Anna Wereszczuk oraz liczni wolontariusze.

Szlaczkoń szafraniec. Fot. Marcin Sielezniew

Zebrane dane posłużą przygotowaniu Planu Zadań Ochronnych dla Puszczy Białowieskiej, który będzie decydował o działaniach ochronnych na tym obszarze przez najbliższe 10 lat.

W lasach liściastych

Puszczańskie perełki – przeplatka matura i osadnik wielkooki, dla których Puszcza Białowieska stanowi jedno z najważniejszych miejsc występowania w Polsce, spotykaliśmy dość licznie. Są to motyle ściśle związane z lasami i bezpośrednim zagrożeniem dla populacji tych gatunków jest gospodarka leśna.

Przeplatka aurinia. Fot. Marcin Sielezniew

Przeplatka matura (*Euphydryas maturna*) charakterystyczna jest dla wilgotnych lasów liściastych, przede wszystkim olsów i łągów jesionowych, ponieważ jej gąsienice żerują w początkowych stadiach na jesionie wyniosłym. Dorosłe motyle spotkać można na leśnych drogach oraz polanach, często na odchodach zwierząt lub wilgotnej ziemi, skąd pobierają substancje mineralne i wodę. Puszcza Białowieska stanowi ważną ostoję tego gatunku w skali kraju, oprócz niej znanych jest jedynie pięć rejonów jego występowania w Polsce. Poważnym problemem, jaki staje przed przeplatką matura, wydaje się być postępujące dość szybko zamieranie jesionów, które obserwuje się w całym kraju. Dodatkowo wycinanie jesionów oraz niszczenie olsów i łągów zabiera jej potencjalne i rzeczywiste miejsca rozrodu.

Osadnik wielkooki (*Lopinga achine*) to drugi gatunek typowo leśnego motyla, dla którego Puszcza Białowieska jest ważnym miejscem występowania. Żyje tu jedna z największych krajowych populacji tego gatunku. Osadnik tworzy tu stabilne populacje, mimo że w wielu częściach kraju jest mocno zagrożony wyginięciem. Gąsienice rozwijają się na niektórych turzycach i trawach. Osadnik

wielkooki wyróżnia się wśród motyli tym, że nie przepada za słonecznymi, pełnymi kwiatów łąkami – spotkać go można w cienistych lasach liściastych lub mieszanych, kiedy przysiada na liściu lub pije wodę z wilgotnej drogi. Interesują go też odchody zwierząt i zranione miejsca drzew, z których pobiera płyny, ale najchętniej odżywia się spadzią mszyc. Ważną rolę dla tego gatunku spełniają lasy liściaste z bogatą roślinnością runa. Niestety, gospodarka leśna przyczynia się do zanikania jego roślin pokarmowych.

Na wilgotnych łąkach

Kolejnym motylem, którego dość łatwo można spotkać na obszarze Puszczy Białowieskiej, jest czerwończyk nieparek (*Lycaena dispar*) – gatunek, który choć ujęty w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt, nie jest w Polsce zagrożony. Występuje na wilgotnych łąkach, torfowiskach niskich i w dolinach rzek. Siedliska takie od dziesięcioleci były przez człowieka osuszane (meliorowane), jednak ratunkiem dla tego gatunku jest jego roślina żywicielska – szczaw. Coraz częściej obserwuje się szczaw (głównie tępolistny) w środowiskach suchszych, ruderalnych, a w ślad za szczawiem podąża czerwończyk nieparek. Stąd w całym kraju obserwuje się wzrost liczebności tego gatunku.

Czerwończyk nieparek. Fot. Marcin Sielezniew

Czerwończyk fioletek (*Lycaena helle*), krewniak nieparka, również związany jest z podmokłymi łąkami w dolinach rzek, ale o jego obecności decyduje rdest wężownik – jedyna roślina żywicielska gąsienic, na której mogą się one rozwijać i żerować. W obliczu osuszania podmokłych łąk lub przeciwnie – zaniechania ich koszenia, a w konsekwencji zarastania trzcinami, czerwończyk fioletek stał się gatunkiem zagrożonym. Niegdyś obserwowano fioletek w dolinie rzeki Leśnej, jednak obecnie cała dolina zarośnięta jest trzcinami, co skutecznie wyeliminowało z niej motyle. Odnaleźliśmy tylko jedno jego stanowisko, poza obszarem Natura 2000. Gatunek ten posiada jeszcze jedną cechę, która nie sprzyja jego stabilności – poszczególne populacje często zajmują bardzo małe arealy, co zwiększa ich izolację i przyczynia się do wymierania lokalnych populacji.

Osadnik wielkooki. Fot. Izabela Dziekańska

Ekstensywnie użytkowane łąki sprzyjają też występowaniu przeplatki aurinii (*Euphydryas aurinia*), pod warunkiem, że rośnie na nich czarcikęs – roślina żywicielska gąsienic. Mimo że niegdyś znana była w Puszczy z kilku stanowisk, obecnie odnaleźliśmy jedynie dwa z nich. W skali kraju jest to gatunek mocno zagrożony wyginięciem wskutek osuszania lub zbyt intensywnego użytkowania łąk.

Opuszczają Puszcze

Obecnie rzadko spotyka się w Puszczy Białowieskiej szlaczkonია szafrańca (*Colias myrmidone*), prawdopodobnie jest już tu nieliczny lub jedynie zalatuje, a lata świetnie i na duże odległości. Przyczynia się do tego gospodarka leśna – podsadzenia w lasach sosnowych i wycinanie starodrzewów (zastępowanie ich młodnikami) niszczą siedliska odpowiadające temu motylowi, czyli łąki, polany i przydroża lasów sosnowych. W czasie inwentaryzacji stwierdzono 3 dorosłe osobniki, lecz nie odnaleziono potencjalnych miejsc ich rozrodu.

Spośród stwierdzonych w Puszczy gatunków, które umieszczone są w II i IV załączniku Dyrektywy Siedliskowej, nie wszystkie udało nam się wykazać w czasie dwuletniej inwentaryzacji. Niektóre z nich tracą dogodne siedliska wskutek zarastania przytorzy, jak niepylak mnemoszyna, lub zarastania dolin rzecznych, jak strzępotek hero. Nie odnaleźliśmy również modraszka eroidesa (choć były doniesienia o zaobserwowaniu jednego osobnika w czerwcu) i strzępotka edypusa, które powoli uznaje się za wymarłe na terenie Puszczy. Inne, modraszek arion czy postojak wiesiołkowiec (motyl nocny z rodziny zawisakowatych), obserwowane były w poprzednich latach tylko na przedpolu Puszczy Białowieskiej.

Anna Wereszczuk

Pragniemy serdecznie podziękować wolontariuszom, którzy zaangażowali się w inwentaryzację motyli: Marcinowi Damińskiemu, Pawłowi Walkiewiczowi, Basi Ziemer, Ewie Ziemer, Oli Skowron, Kasi Michalskiej, Marcinowi Wereszczukowi, Romkowi Sołowianiukowi, Marcinowi Miruć i Ewie Miruć.

Projekt zrealizowano dzięki wsparciu udzielonemu przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego, a także budżetu Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Funduszu dla Organizacji Pozarządowych.